

Deze AElementair had ik liever niet hoeven maken.

U zou de titel van dit voorwoord enigszins verontrustend kunnen vinden voor de eerste editie van een jaargang, maar maakt u zich vooral geen zorgen. We zijn namelijk ook dit jaar weer met een enthousiaste redactie aan de slag gegaan om vier interessante en goed verzorgde AElementairs naar Algemene Economie studenten in Nederland te kunnen versturen.

Het onderwerp van deze editie is echter minder feestelijk aangezien we auteurs gevraagd hebben een artikel over conflicten te verzorgen, een zeer actueel onderwerp maar met verstrekken gevolgen voor miljoenen inwoners van onze wereld. De auteurs pleiten dan ook voor meer onderzoek en aandacht voor de oorsprong, effecten en oplossingen voor conflicten onder academici. Ik hoop dat we daar met het uitbrengen van deze AElementair een klein steentje aan bij kunnen dragen.

Het internationale karakter van het onderwerp en de discussie in het algemeen willen we graag doortrekken tot op de leestafel thuis en we zijn daarom verheugd dat deze editie drie Engelstalige artikelen bevat, zodat we ook buitenlandse studenten bereiken. Conflicten vinden immers sinds jaar en dag wereldwijd plaats. Vooral in niet-westerse landen waar de ontwikkeling van de economie te wensen overlaat, veel afhangt van globalisering en het wegvallen van handelsbeperkingen.

Deze editie verscherpt daarnaast het inzicht in verschillende terreinen van Algemene Economie, zoals macro- en internationale economie, geeft aan wat economisch denken kan bijdragen aan het verhelderen van politieke, sociale en culturele vraagstukken in landen wereldwijd, en voor complexe discussies over conflicten in het bijzonder. Twee auteurs en een columnist stellen voor om meer kostenbaten analyses in te zetten waarmee we de effecten van conflicten op groei alsmede de effecten van recent terrorisme kunnen berekenen. Hiermee kunnen ook economische argumenten van politieke en sociale geschieden worden. Een ander artikel schrijft echter juist over de banden tussen politieke en economische ontwikkelingen in landen, waarbij handel een belangrijke bindende factor blijkt te vormen. Internationale handelsconflicten kunnen daarom ook ontstaan in individuele landen, als burgers en politici de economische belangen uit het oog verliezen. De culturele invalshoek is tot slot vertegenwoordigd in een column, waarbij u de connectie tussen Dr. Strangelove en onze discussie duidelijk wordt.

Ik hoop dat ik uw interesse opgewekt heb en dat u met vertrouwen in de nieuwe jaargang deze AElementair verder inziet. Veel leesplezier gewenst namens de gehele redactie. ☺

Rianne van Loon
hoofdredacteur

AElementair
jaargang 6, nummer 1, december 2006

Redactieadres
AEclipse t.a.v. AElementair
Burgemeester Oudlaan 50,
kamer H8-30
3062 PA Rotterdam

T 010 - 408 11 78
F 010 - 408 90 96
E aelementair@aeclipse.nl

Hoofdredacteur
Rianne van Loon

Redactie
Anoeska Jhari (AEclipse)
Krista Hoekstra (Credes)
Jeroen Weijers (Efact)
Gerwin Bom (ESV)
Selma van Westen (ECU'92)
Rob van Veen (eindredactie)

Acquisitie
Marius van Heesewijk
extern@aeclipse.nl

ISSN:1570-0410

Copyright © 2006
Geplaatste artikelen verschijnen
op persoonlijke titel. Niets uit deze
uitgave mag worden overgenomen
zonder uitdrukkelijke toestemming
van de redactie.

Ontwerp, vormgeving & druk
Haveka, de Grafische partner
www.haveka.nl

Oplage
AElementair verschijnt vier keer
per jaar in een oplage van 1.900
exemplaren.

Een uitgave van studievereniging
AEclipse, de studievereniging voor
algemene economie aan de Erasmus
Universiteit Rotterdam.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
<hr/>	
<i>RRE van Loon</i>	
De oorlog tegen terrorisme gaat ten koste van marktwerking	3
<hr/>	
<i>Prof. Dr. C. J.M. Kool</i>	
Oorlog en economische gevolgen	4
<hr/>	
<i>Dr. MC Schramm</i>	
De politieke economie van oorlog	8
<hr/>	
<i>Dr. A. van den Assem</i>	
Terrorism and trade	12
<hr/>	
<i>Dr. P.A.G van Bergeijk en Drs. H Oldersma</i>	
Globalisation and contemporary conflicts: Can they work in tandem?	16
<hr/>	
<i>Drs. R. Schiere</i>	
Trade conflicts: Where do they originate?	20
<hr/>	
<i>Dr. M. Zanardi</i>	
Dr. Strangelove	24
<hr/>	
<i>Drs. M. Bos</i>	

De oorlog tegen terrorisme gaat ten koste van marktwerking

De kosten van de oorlog in Irak voor de Amerikaanse economie worden nu al geschat op honderden miljarden dollars en de rekening zal wel verder op gaan lopen. Gerelateerd aan het totale BBP van de VS blijven de kosten daarmee overigens nog steeds beperkt. Ook het effect op internationale handels- en kapitaalstromen en de wereldeconomie lijkt beperkt, zelfs wanneer de onzekerheid over de toekomstige olieprijs mee in beschouwing wordt genomen. Immers, het internationale economische verkeer speelt zich grotendeels af tussen de groep geïndustrialiseerde landen en een aantal belangrijke opkomende economieën zoals China en India. Wat dat betreft is deze oorlog – en zijn gevolgen – niet te vergelijken met eerdere grootschalige conflicten zoals de twee wereldoorlogen in de twintigste eeuw.

Bij de eerdere wereldoorlogen kwamen zowel het internationale handelsverkeer als het financiële verkeer van de private sector vrijwel tot stilstand. Zo werd bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog door het opschorten van de goudstandaard een stelsel van vrijwel volledig vrij internationaal kapitaalverkeer binnen de kortste keren omgetoverd in een stelsel zonder kapitaalmobiliteit. In het algemeen heeft de nationale overheid in tijden van oorlog de neiging om meer sturing te geven aan de economie om ervoor te zorgen dat aan de (nationale) oorlogsnoden voldaan wordt. Kapitaalrestricties en handelsrestricties zijn dan gemeengoed en leiden tot suboptimale allocatie van kapitaal en arbeid en tot een lager niveau van individuele behoeftenbevrediging in termen van consumptie en vrije tijd.

De impact van de oorlog in Irak kan dus nauwelijks vergeleken worden met die van eerdere grootschalige conflicten. Dat ligt anders voor de huidige westerse – Amerikaanse – oorlog tegen het terrorisme: daarmee heeft iedereen direct of indirect te maken. Met een simpel beroep op de nationale veiligheid worden nu draconische maatregelen genomen. Extra controles op internationaal goederenvervoer, extra eisen aan identificatie- en reisdocumenten voor personen en intensievere administratie van (inter)nationaal kapitaalverkeer zorgen voor een aanzienlijke verhoging van transactiekosten en een verlaging van efficiency in het internationale economische verkeer. Daarmee lijken we de bedreiging van onze marktgeoriënteerde economieën te willen verdedigen door zelf de marktwerking steeds moeilijker te maken. Natuurlijk moeten landen zich beschermen tegen terrorisme, maar een betere kosten-baten analyse lijkt mogelijk en is nodig. Dat daarbij een bepaalde mate van onzekerheid en risico blijft bestaan is een feit. Volledige bescherming bestaat niet. Vooral financiële markten zijn er overigens voor om zo goed mogelijk met dat risico om te gaan. ☒

Prof. Dr. Clemens J.M. Kool

*Hoogleraar Financiering en Financiële Markten
aan de Utrecht School of Economics van de Universiteit Utrecht*

Oorlog en economische gevolg

Het internationale politieke klimaat is de afgelopen jaren danig verslechterd. Er zijn brandhaarden in Afghanistan, Irak, Israël en de Palestijnse gebieden. Noord-Korea en Iran vormen een atoombdreiging en de oorlog tegen terrorisme blijkt een voedingsbodem voor fundamentalisme en haat tegen het Westen. Oorlogsdreiging is reëel in onze tijd. Dat roept de vraag op wat voor gevolgen dit zal hebben voor onze welvaart en economische groei. Om hierop een antwoord te kunnen geven schets ik welk effect oorlogsverwoestingen hebben op de geografische spreiding van economische activiteit op lange termijn en hoe oorlog en oorlogsdreiging de determinanten van lange-termijn economische groei beïnvloeden.

Onder economen bestaat een groeiende belangstelling voor de langetermijnontwikkeling van de bevolkingsomvang van steden in landen die zwaar getroffen zijn door bombardementen, zoals bijv. Japan en Duitsland in de Tweede Wereldoorlog. Deze ontwikkeling onthult namelijk hoe stabiel de geografische spreiding van economische activiteit is. Deze is uiterst stabiel, als de omvang van steden na de oorlog terugkeert naar het niveau van voor de oorlog. Beleidsmakers mogen zich in dat geval afvragen wat voor zin regionaal beleid heeft, als zelfs massavernietiging niet tot een andere geografische spreiding van economische activiteit leidt.

De schaal van vernietiging van met name steden in Japan en Duitsland in de Tweede Wereldoorlog was ongekend. Beide landen werden het slachtoffer van area bombing: het platbombarderen van stadscentra. De geallieerden kozen voor deze strategie omdat precisiebombardementen op industriële doelen weinig succesvol bleken. In Duitsland begonnen de geallieerden met het systematisch platgooien van stadscentra in het voorjaar van 1942, met als gevolg dat de bevolking in de 50 grootste Duitse steden met 20% en de huizenvoorraad in de grotere Duitse steden met 40% daalde. In de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog werden ook Japanse steden bereikbaar voor Amerikaanse bommenwerpers. In totaal werden 66 Japanse steden het doelwit. In de mediane stad van deze groep van 66 werd de helft van de gebouwen verwoest.

Opvallend is dat steden die relatief zwaar gebombardeerd zijn in de oorlog, relatief sterk groeien na de oorlog. Uit de schattingen van Davis & Weinstein (2002) blijkt dat een Japanse stad die bijv. 20% van zijn bevolking verliest als gevolg van de oorlog, na de oorlog 20% harder groeit dan een Japanse stad waarvan de bevolkingsomvang tijdens de oorlog onveranderd is gebleven. Davis & Weinstein (2004) laten zien dat zelfs op bedrijfstakniveau een dergelijk patroon op lokaal niveau waarneembaar is. Dus zelfs de lokale economische structuur keert terug naar het niveau van voor de oorlog. De geografische spreiding van economische activiteit is

dan ook uiterst stabiel te noemen in Japan. De Tweede Wereldoorlog met zijn zware bombardementen op tientallen Japanse steden heeft geen permanent effect gehad.

Brakman et al. (2004) laten zien dat ook in Duitsland de relatief zwaar gebombardeerde steden relatief sterk groeien in de twintig jaren na de oorlog. Ze vinden echter niet een volledige terugkeer naar het niveau van voor de oorlog. Een stad die 20% van zijn bevolking verliest als gevolg van de oorlog, groeit na de oorlog slechts 10 à 11% harder dan een stad waarvan de bevolkingsomvang tijdens de oorlog onveranderd is gebleven. Hier is dus wel sprake van een permanent effect van oorlogsverwoesting op de geografische spreiding van economische activiteit. Dit effect is echter beperkt.

Oorlog, oorlogsdreiging en economische groei op lange termijn

Macro-economie leert ons dat economische groei op lange termijn gelijk is aan technologische vooruitgang. Macro-economen die zich bezighouden met endogene groei leren ons dat technologische vooruitgang positief beïnvloed wordt door factoren als o.a. ondernemerschap, investeringen in fysiek en menselijk kapitaal, globalisering, macro-economisch beleid gericht op prijsstabiliteit, leercurve (learning-by-doing) en R&D-uitgaven. Oorlog en oorlogsdreiging hebben een effect op deze factoren en daarmee een effect op lange-termijn economische groei. Ik richt me in het vervolg op de factoren

globalisering, macro-economisch beleid, leercurve en R&D-uitgaven.

Oorlog en oorlogsdreiging hebben negatieve gevolgen voor globalisering. Oorlog leidt immers tot vernietiging van infrastructuur en daarmee tot hogere transportkosten, wat leidt tot een daling van het volume van de wereldhandel. Bovendien gaat oorlog gepaard met economische sancties zoals een handelsboycot of -blokkade en het confisqueren van goederen en tegoeden. Hierdoor daalt niet alleen het volume van de wereldhandel maar ook dat van het internationale kapitaalverkeer. Het volume van beide variabelen daalt ook bij oorlogsdreiging. De dreiging van een oorlog tussen land A en B vergroot immers de kans dat land A en B de gevolgen gaan ondervinden van elkaars economische sancties. Om de gevolgen van mogelijke sancties in de toekomst te ontlopen, zullen land A en land B handel en internationaal kapitaalverkeer tussen A en B zoveel mogelijk mijden. Van Bergeijk (1990) kwantificeert de effecten van een verandering in de diplomatieke betrekkingen tussen landen op handel. Zelfs een lichte toename van oorlogsdreiging blijkt een groot negatief effect te hebben op handel. Uit zijn schattingen blijkt dat als bijvoorbeeld land A zijn ambassadeur uit land B terugroept, de handel tussen A en B met 32% afneemt. Een ander sprekend voorbeeld van de negatieve gevolgen van oorlog en oorlogsdreiging is de ontwikkeling van de wereldhandel en internationale kapitaalstromen in de eerste helft van de

twintigste eeuw. In de periode van eind 19de eeuw tot aan 1914, het begin van de Eerste Wereldoorlog, waren economieën evenals nu sterk met elkaar vervlochten. De Eerste Wereldoorlog (1914-1918), de aanloop naar en de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog (1930 tot begin jaren zestig) vormen een trendbreuk. Dat zien we terug in de ontwikkeling van het volume van de wereldhandel en internationale kapitaalstromen. Het volume van de wereldhandel bereikte pas in de tweede helft van de jaren '60 het niveau van eind jaren '20. Pas in de jaren '70 bereikte het volume van internationale kapitaalstromen het niveau van het eerste decennium van de twintigste eeuw. Oorlog en oorlogsdreiging hebben ervoor gezorgd dat gedurende een groot deel van de twintigste eeuw landen minder goed in staat zijn geweest zich te specialiseren in goederen en diensten waarin ze het beste zijn (specialisatie op basis van comparatieve voordelen). Tevens heeft oorlog en oorlogsdreiging tot geringere kapitaalmobiliteit geleid met als gevolg hogere investeringskosten. De effecten op economische groei zijn dus negatief geweest volgens Brakman et al. (2006, p. 28). In de periode 1913-1950 was de jaarlijkse economische groei bijna 0,4 procentpunt lager dan in de periode 1870-1913.

Oorlog, oorlogsdreiging en macro-economisch beleid

Empirisch onderzoek toont aan dat hoge inflatie nadelig uitpakt voor economische groei op lange termijn. Vanuit het oogpunt van economische

groei valt dan ook macro-economisch beleid gericht op prijsstabiliteit veruit te prefereren. Voor een land in oorlog of dat bedreigd wordt door oorlog is prijsstabiliteit echter geen belangrijke macro-economische doelstelling. Veel belangrijker is het realiseren van een omschakeling van civiele industrie naar oorlogsindustrie. Dit vergt een forse stijging van de defensie-uitgaven. De invloed van de Minister van Financiën, die normaal gesproken hamert op een zo laag mogelijk begrotingstekort, taant dan ook in de ministerraad. Het begrotingstekort loopt op. Dat hoeft geen probleem te zijn als de oorlogsdreiging van tijdelijke aard is of als na een vlotte zege de vrede getekend kan worden. Het tijdelijk hogere begrotingstekort kan dan in de jaren daarna weggevoerd worden door een daling van het defensiebudget en een milde verhoging van de belastingen.

De zaken staan er echter anders voor als de oorlogsdreiging niet van tijdelijke aard is of een vlotte zege niet haalbaar is. Dan wordt de financierbaarheid van het begrotingstekort een probleem. Om de staatsschuld niet verder te laten oplopen, moeten belastingen worden verhoogd. Een belastingverhoging is echter geen optie voor een overheid in een tijd van oorlog of aanloop naar een oorlog. Over belastingverhoging moet worden gedebatteerd. En debatten over belastingverhoging gaan over wie de verzwaring van de belastingdruk zou moeten dragen. Zulke debatten verstoren de eenheid binnen het land, terwijl eenheid een noodzakelijke voorwaarde is om een

oorlog te kunnen winnen. Als belastingverhoging uitgesloten is, verslechtert de solvabiliteit van de overheid. In een dergelijke situatie verlangen kapitaalverschaffers een hogere risicopremie en daarmee een hogere rente van de overheid. Monetaire financiering van het tekort biedt dan een uitweg en er zijn maar weinig centralebankpresidenten die het verzoek tot monetaire financiering naast zich neer zullen leggen. Immers, wie zal het in zijn hoofd halen de kans op een overwinning op het slagveld op te offeren voor de doelstelling van prijsstabiliteit? Monetaire financiering van het begrotingstekort is dan ook schering en inslag ten tijde van oorlog en oorlogsdreiging. Om inflatie te onderdrukken als gevolg van de groei van de geldhoeveelheid kiezen overheden veelal voor rantsoenering. Deze onderdrukte inflatie gaat over in open inflatie als de oorlog voorbij is en de oorlogsdreiging geweken is.

De twintigste eeuw biedt tal van voorbeelden hoe oorlog en oorlogsdreiging leiden tot hogere begrotingstekorten, monetaire financiering en hogere inflatie. Duitsland kampte bijvoorbeeld als verliezer met een hoge inflatie in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Deze ging over in hyperinflatie in 1922 en 1923 als gevolg van politieke instabiliteit en de bezetting van het Roergebied door het Belgische en Franse leger. Zelfs een officiële overwinnaar in de Eerste Wereldoorlog zoals Frankrijk ondervond een hoge inflatie na de oorlog. Zo bleek in 1924 dat Duitsland niet meer aan de herstelbetalingenverplichtingen ten opzichte van

Frankrijk zou kunnen voldoen met als gevolg dat het hoge Franse begrotingstekort niet meer financierbaar werd en overgegaan werd tot monetaire financiering. De inflatie schoot omhoog en pas in 1926 kon het inflatiespook in Frankrijk bedwongen worden (zie Eichengreen, 1992). Recentere Europese voorbeelden zijn Israël in de jaren '70 en '80 of Servië-Montenegro met een episode van hyperinflatie in 1995 en 1996.

Oorlog, oorlogsdreiging, leercurve en R&D-uitgaven

Oorlog en oorlogsdreiging beïnvloeden internationale handel en internationaal kapitaalverkeer aantoonbaar nadelig en jagen inflatie aantoonbaar omhoog, wat leidt tot een daling van de economische groei op lange termijn. Oorlog en oorlogsdreiging kunnen daarentegen ook een positief effect hebben op de economische groei op lange termijn. Daarbij denken economen aan de leercurve en stijging van R&D-uitgaven in de oorlogsindustrie. De productie van bedrijven in de oorlogsindustrie stijgt in korte tijd fors als gevolg van het gestegen defensiebudget. Die stijging van de productie kan gepaard gaan met een verbetering van het productieproces (procesinnovatie) in die bedrijven. Men leert hoe de productie verhoogd kan worden op basis van ervaring die men op de werkvloer opdoet, met andere woorden, er kan sprake zijn van een leercurve (learning-by-doing). Macroeconomen halen veelal het Amerikaanse Liberty ship-programma aan als voorbeeld. De Amerikaanse overheid moest in

de Tweede Wereldoorlog zijn vloot vrachtschepen aanzienlijk uitgebreiden en kocht in de periode 1941-1945 bij 16 scheepswerven een kleine 3000 vrachtschepen (Liberty ships) die alle volgens hetzelfde ontwerp gebouwd werden. Frappant was dat bij de 16 werven de bouwduur van een Liberty ship steeds korter werd en de arbeidsproductiviteit jaarlijks met 40% steeg. Een deel van deze productiviteitsstijging kan toegeschreven worden aan de leercurve. Thompson (2001) laat zien dat in een werf waar de ervaring met het bouwen van Liberty ships met 10% toeneemt, de arbeidsproductiviteit met 2,2% toeneemt. Naast het leercurve-effect dragen oorlog en oorlogsdreiging ook positief bij aan economische groei door de stijging van uitgaven in R&D ten behoeve van de oorlogsindustrie.

Dit leidt tot innovaties in deze bedrijfstak, die spillovers kunnen hebben voor andere bedrijfstakken. Denk maar eens aan de ontwikkeling van de Duitse V2-raket die in 1944 en 1945 gelanceerd werden om dood en verderf te zaaien in Britse steden. Het brein achter deze rakettechnologie was Wernher von Braun. Deze werkte na de oorlog voor de Amerikanen op het terrein van de ruimtevaart. Ruimtevaarttechnologie heeft ons de Tefal-pan gebracht. Of denk aan de spillover voor de economische wetenschap die de ontwikkeling van de atoom- en waterstofbom met zich meebracht. Voor de ontwikkeling werden toonaangevende beta-wetenschappers bij elkaar gebracht in het Manhattan Project in Los Alamos (VS). Als spinoff van dit project schreef één van deze wetenschap-

pers, de wiskundige Von Neumann, samen met de econoom Morgenstern Theory of Games and Economic Behavior, dat de grondslag is geworden voor beslissingen onder onzekerheid en speltheorie binnen de economische wetenschap.

Conclusie

Oorlog heeft verrassend weinig gevolgen voor de geografische spreiding van economische activiteiten. Daarentegen blijkt dat oorlog en oorlogsdreiging tot een sterke groei van de geldhoeveelheid en inflatie leidt. Ook zorgen ze voor minder internationale handel en minder internationale financiële kapitaalstromen. Dit pakt negatief uit voor economische groei. Daartegenover staat weer dat de verhoging van de productie in de oorlogsindustrie kan leiden tot productiviteitsstijgingen en dat oorlog en oorlogsdreiging ons speltheorie en de Tefal-pan hebben gebracht. Men kan zich afvragen of de twee positieve effecten niet ook bereikt zouden worden als overheden besluiten om het budget voor de bestrijding van armoede sterk te verhogen. Ten slotte zou het ook interessant zijn om te kijken naar het effect van oorlog en oorlogsdreiging op andere groeibevorderende factoren als ondernemerschap en investeringen in fysiek en menselijk kapitaal. Wellicht een idee voor je scriptie? ☺

Dr. M.C. Schramm

Universitair docent Internationale economie, Utrecht School of Economics, Universiteit Utrecht.

Bronnen

- Van Bergeijk, P. (1990) *Handel en diplomatie*, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Brakman, S. en Garretsen H. en Van Marrewijk, C. en Van Witteloostuijn, A. (2006) *Nations and firms in the global economy/ An introduction to international economics and business*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Brakman, S. en Garretsen H. en Schramm, M. (2004) The strategic bombing of German cities during WWII and its impact on city growth, *Journal of Economic Geography* (4), pp. 201-218.
- Davis, D. en Weinstein D. (2002), Bones bombs and break points: the geography of economic activity, *American Economic Review* (92), pp. 1269-1289.
- Davis, D. en Weinstein, D. (2004) search for multiple equilibria in urban industrial structure, *NBER Working paper no. 10252*.
- Eichengreen, B. (1992) *Golden fetters/ The gold standard and the great depression, 1919-1939*, Oxford University Press, New York.
- Thompson, P. (2001) How much did the Liberty shipbuilders learn? New evidence for an old case study, *Journal of Political Economy* (109), pp. 103-137.

De politieke economie van oo

De afgelopen 15 jaar is de wereld geteisterd door een groot aantal wrede en gewelddadige conflicten in met name Afrika en Azië. De sociale, economische en politieke kosten van deze oorlogen zijn dermate groot dat de internationale gemeenschap beseft dat ingrijpen noodzakelijk is. Tot nu toe met wisselend succes: de conflicten zijn hardnekkig. Economische factoren zoals de aanwezigheid van grondstoffen, drugs, criminele netwerken of schaduw economieën hebben tot gevolg dat sommige partijen, zoals corrupte overheden, warlords en misdaadorganisaties belang hebben bij een gewapende strijd. Inzichten uit de politieke economie kunnen bijdragen aan een betere aanpak van deze nieuwe oorlogen.

Gewapende conflicten: enkele cijfers

Het afgelopen jaar telde het gezaghebbende instituut voor vredesonderzoek in Stockholm (SIPRI) 17 grote gewapende conflicten, waarvan het merendeel (7) plaatsvond in Azië. Het Midden-Oosten (3), Afrika (3), Amerika (3), en Europa (1) kenden relatief minder grootschalig gewapend geweld (Holmqvist, 2006). Hiermee staat de teller op het laagste aantal sinds het hoogtepunt in 1991 toen er nog 31 oorlogen werden gevoerd. Met name in Afrika is het aantal conflicten afgenomen. De voorzichtige trendmatige afname die sinds 1998 zichtbaar is lijkt door te zetten. Het gaat hierbij vooral om burgeroorlogen (93%); sinds 1990 werden slechts vier oorlogen gevoerd tussen staten. Dit betekent overigens niet dat

deze conflicten alleen een lokaal bereik hebben, aangezien de meeste geïntegreerd zijn in regionale en economische netwerken. Ten slotte valt op dat conflicten vooral voorkomen in de minst ontwikkelde landen. In de periode 1995-2004 werd bijna 50% van de laag ontwikkelde landen (volgens de *Human Development Index* van de VN) getroffen door een gewapend conflict, terwijl dit 'slechts' voor 5,5% van de hoog ontwikkelde landen gold (Armed Conflict Report, 2006)

Het verhaal achter deze cijfers is natuurlijk veel ernstiger. Gezamenlijk hebben deze conflicten, direct of indirect, miljoenen slachtoffers geëist en een veelvoud aan vluchtelingen en ontheemden: geweld, ziekte en honger eisen een hoge tol. Daarnaast hebben ze desastreuze gevolgen voor de economie. Niet voor niets duidt de Wereldbank oorlog aan als "development in reverse." (2003). De afgelopen jaren is het de internationale gemeenschap gelukt het aantal conflicten te beperken, maar de moeilijke situatie in Soedan laat zien dat er nog een lange weg te gaan is.

Het einde van de Koude Oorlog, mondialisering en de nieuwe oorlogen

Hoewel oorlog en geweld sinds mensenheugenis voorkomen, is duidelijk geworden dat voornoemde oorlogen in bepaalde mate afwijken van eerdere patronen. Niet langer is sprake van staten die elkaar met militaire middelen bestrijden om politiek gewin of elkaars vernietiging. In plaats daarvan worden

rlog

de huidige conflicten gekenmerkt door een mengeling van oorlog, georganiseerde misdaad en grootschalige schendingen van mensenrechten. Deze nieuwe oorlogen, zoals Mary Kaldor (2001) ze aanduidt, hebben bovendien vaak de eigenschap dat ze zelffinancierend zijn. Dit betekent dat strijdende partijen geen steun van buitenaf nodig hebben om de oorlog voort te kunnen zetten.

De opkomst van deze nieuwe oorlogen hangt samen met twee ontwikkelingen, namelijk het einde van de Koude Oorlog en de toenemende mondialisering. In de eerste plaats leidt het einde van de Koude Oorlog tot een belangrijke verzwakking van zittende regimes. Door het wegvallen van een verzekerde export en van economische, politieke en (vooral) militaire steun, neemt hun machtsbasis sterk af. Bovendien verdwijnt met de neergang van het communisme het laatste restje legitimiteit: er ontstaat een vacuüm waarin andere krachten, zoals religie, nationalisme en etniciteit kunnen groeien. Tegelijkertijd zijn deze regimes minder in staat tegemoet te komen aan de wensen en eisen van de bevolking waardoor de mate van ontevredenheid toeneemt. Het lukte de regering niet meer om opstandige groepen tevreden te stellen danwel te onderdrukken. Ook rebellenbewegingen worden geconfronteerd met afname van steun, maar door de toenemende ontevredenheid bij de bevolking en de afnemende macht van de zittende regimes zien zij de maatschappelijke machtsbalans verschuiven in hun voordeel. De economische malaise maakt

het rekruteren van strijders minder kostbaar, en dankzij het einde van de Koude Oorlog zijn kleine en lichte wapens goedkoop en niet moeilijk te verkrijgen. De mogelijkheden van rebellenbewegingen nemen daarmee toe.

Een ander belangrijk gevolg is dat door het wegvallen van voornoemde steun zowel de rebellenbewegingen als de regeringen gedwongen worden alternatieve financiële bronnen te zoeken om hun militair vermogen in stand te houden. De traditionele methoden, zoals het stelen en afpersen van de bevolking, levert daarbij niet genoeg op en leidt bovendien tot toename van ontevredenheid en verzet. In aanvulling hierop zoekt men onder meer zijn heil in de illegale of legale handel in natuurlijke hulpbronnen zoals olie, diamanten, koper en hout. De toenemende mondialisering heeft tot gevolg dat de vraag hiernaar sterk is gestegen. De slecht gereguleerde internationale economische vervlechting maakt het daarnaast mogelijk dat door misdadige regimes en rebellenbewegingen gewonnen grondstoffen vrij eenvoudig te verhandelen zijn. Georganiseerde misdaad, financiële steun van land- of groepsgenoten in het buitenland (diaspora) en diefstal van ontwikkelingshulp vormen een welkome aanvulling hierop. Al deze economische transacties worden ook wel aangeduid als de dark side of globalisation: de instituties die de vrijhandel, integratie en mondiale handel mogelijk maken, zijn namelijk ook beschikbaar voor de strijdende partijen.

De verzwakking van regimes en de toename van ontevredenheid hebben in de afgelopen jaren geleid tot oorlog en geweld. Hierdoor neemt de armoede, honger - in Afrika ging bijvoorbeeld 12% van de voedselproductie verloren - en ongelijkheid toe, en daarmee ook de ontevredenheid onder de bevolking. Tegelijkertijd nemen de legitimiteit en het vermogen van het regime om in te grijpen af. De getroffen landen vervallen daarmee in een neerwaartse spiraal. Bovendien ontstaan er groepen in de samenleving die economisch en politiek belang hebben bij de voortzetting van het conflict. De gewapende strijd bevordert daarmee het ontstaan van een oorlogseconomie die gedomineerd wordt door politici, warlords, soldaten en rebellen, die vooral gericht zijn op geld en macht. Deze oorlogseconomie verdringt de formele economie waardoor de scheidslijnen tussen formeel en informeel, en tussen regulier en crimineel verdwijnen. De macht en rijkdom komen in handen van de profiteurs van de oorlog, terwijl het verzwakte regime in toenemende mate misdadig en corrupt wordt. In de woorden van de Franse politicoloog Pierre Hassner leidt dit tot twee gevaarlijke processen: "l'embourgeoisement du barbare et la barbarisation du bourgeois" (Hassner, 1998). Tegelijkertijd ontstaan er in de regio's die grenzen aan het oorlogsgebied schaduwconomieën gericht op ondermeer drugs- en wapensmokkel, en legale en illegale handel met misdadige regimes en rebellen. Kortom, naarmate het conflict voortduurt, wordt

deze meer gevoed door individuele hebzucht dan door sociaal-politieke onrechtvaardigheid.

De politieke economie van gewelddadig conflict

Economie speelt een belangrijke rol in de nieuwe oorlogen, maar de vraag is op welke manier zij het ontstaan en de voortgang van gewapende conflicten beïnvloedt en hoe deze invloed zich verhoudt tot de politieke, sociale en culturele verklaringsfactoren. Aanvanke-lijk is de aandacht voor economische factoren binnen het conflictonderzoek gering. Oorlog wordt gezien als een irrationele en disfunctionele afwijking van de normale, dat wil zeggen vreed-zame, dagelijkse gang van zaken. Een decennium geleden dringt echter het besef door dat oorlog om meer draait dan winnen alleen. Clausewitz parafraserend stelt David Keen vast dat oorlog niets minder is dan de voortzetting van economie met andere middelen (1998). Geweld, conflict en chaos kunnen wel degelijk financiële functies hebben voor individuen en groepen. Daarmee is het voor deze laatste rationeel om niet te streven naar een overwinning, maar naar voortzetting van de strijd.

In 2000 schreef Paul Collier, een econoom verbonden aan de Wereldbank, samen met Anke Hoeffler een baanbrekend rapport waarin werd vastgesteld dat economische motieven en mogelijkheden een veel grotere invloed hebben op de nieuwe oorlogen dan sociale, politieke of culturele onvrede. Staten met een overvloed aan bodemschatten en andere

natuurbronnen zijn daardoor kwetsbaar voor oorlog – vandaar dat men ook wel spreekt over een “resource curse” (De Soysa, 2000). De aanwezige overvloed verleidt criminele organisaties en rebellen tot actie terwijl deze tegelijkertijd de financiële mogelijkheden biedt om het conflict te financieren. De ontwrichting die het tot gevolg heeft is in politiek en economisch opzicht desastreus voor de samenleving, maar voordelig voor voornoemde actoren. Zij kunnen zichzelf verrijken zonder aangepakt te worden door een overheid. Op deze manier ontstaat er een door hen geleide oorlogseconomie die banden heeft met internationale handelsnetwerken. Eventuele claims op sociale onrechtvaardigheid en andere onvrede dienen slechts om medestanders te mobiliseren en als legitimatie voor de strijd (Collier & Hoeffler, 2000; Keen, 1998).

De Wereldbank grijpt deze analyse met beide handen aan, want deze zogenaamde “resource wars” zijn eenvoudiger te begrijpen en aan te pakken dan de ingewikkelde etnische, religieuze of ideologische conflicten. Bovendien valt de schuldige eenvoudig aan te wijzen: de hebzuchtige rebellen (Collier, 2003; Klem, 2004). In 2003 verschijnt van hun hand het rapport “Breaking the conflict trap” waarin zij stellen dat burgeroorlogen moeten worden begrepen vanuit het perspectief van de rebellen. Dankzij het gebrek aan economische groei en een laag BBP zijn strijders eenvoudig te rekruteren, terwijl de aanwezige natuurlijke hulpbronnen financiering van de strijd mogelijk

maken. De economische schade die oorlog veroorzaakt, de oplaaierende haat en de afhankelijkheid van betrokkenen van voortzetting van de strijd, maken dat burgeroorlogen niet snel te beëindigen zijn. Zelfs na het tekenen van een vredesverdrag is de kans op voortzetting van de gewelddadigheden groot. De oplossingen die de Wereldbank aandraagt zijn hier dan ook op toegesneden. In de eerste plaats moet ontwikkelingshulp worden ingezet. In de tweede plaats moet internationale handel in grondstoffen beter worden gereguleerd: de rebellen moeten van de markt worden verdreven. Tenslotte kan een goed getimede militaire interventie noodzakelijk zijn om de conflictspiraal te doorbreken.

Het voornoemde rapport van de Wereldbank kan worden beschouwd als het hoogtepunt van de economische benadering binnen het conflictonderzoek. Inmiddels is echter duidelijk dat burgeroorlogen niet alleen worden veroorzaakt door zelfbewuste winst-maximaliserende rebellen. Met name deze rebelcentrische benadering wordt bekritiseerd. Criminaliteit en rebellie zijn niet gelijk aan elkaar. Hoewel beide in elkaars verlengde liggen, gebruiken criminele organisaties geweld om hun winst te vergroten of veilig te stellen, terwijl rebellen economisch actief zijn om militaire en politieke doelen te behalen. Het gevaar van het beleid van de Wereldbank om rebellen af te schilderen als criminelen ligt in het feit dat het diplomatieke oplossingen bij voorbaat kansloos maakt. Anderzijds leidt deze benadering tot het negeren van

het gedrag van overheden en legitimeert daarmee repressieve en corrupte regimes. Zo is het VN-regime tegen de zogenoemde “bloeddiamanten” alleen gericht tegen de handel door rebellen en laat het regeringen ongemoeid. Dit leidt de aandacht af van ernstig falen van deze regeringen (Ballentine & Nitzschke, 2005). Naast machtsmisbruik en willekeur door repressieve regimes vormen systematische politieke en economische discriminatie op etnische of religieuze gronden, ongelijke verdeling van de welvaart, extreme armoede en slechte sociale omstandigheden belangrijke voorwaarden voor het ontstaan van conflicten. Doordat overheden er niet in slagen de inwoners een minimaal niveau van politieke, sociale en economische veiligheid te bieden, dwingen zij hun burgers meer te vertrouwen op de eigen groep dan op de staat, waardoor de etnische dimensie een integraal onderdeel wordt van het conflict (Murshed, 2002). Zwakke en falende staten vormen een vruchtbare bodem voor het ontstaan van rebellie of deze nu gericht is op het omverwerpen van de regering, het claimen van een eigen staat, of financieel gewin.

Conclusie

Alles bij elkaar genomen kan worden gesteld dat de huidige gewelddadige conflicten worden veroorzaakt door een complex samenspel van politieke, sociale, culturele maar ook economische factoren. Wil de internationale gemeenschap met succes op kunnen treden dan dient ze rekening te houden met deze

factoren. Dit houdt in dat enerzijds aandacht besteedt moet worden aan traditionele doelen zoals “good governance”, democratisering en armoedebestrijding. Anderzijds mogen de economische aspecten niet worden veronachtzaamd. Met behulp van een versterkt sanctieregime moet het onmogelijk worden gemaakt voor criminelen, rebellen en regeringselite om winst te halen uit oorlog. Ontwapening en reïntegratie van strijders moet voortvarend worden aangepakt om te voorkomen dat belanghebbenden het vredesproces frustreren. Oorlog- en schaduwconomieën moeten ontmanteld worden, ten einde de opbouw van de samenleving mogelijk te maken. Door aandacht te hebben voor deze economische en niet-economische factoren kan de dodelijke spiraal van armoede, falende overheden en geweld worden doorbroken. Bijna 20 jaar geleden schreef Jan Tinbergen dat veiligheidsbeleid en sociaal-economisch beleid hand in hand gaan. Bij de huidige conflicten is dat niet anders. ☐

dr. Arjan van den Assem
*Universitair docent aan de
 afdeling Internationale Organisatie en
 Internationale Betrekkingen van de
 Rijksuniversiteit Groningen.*

Bronnen

Armed Conflict Report (2006),
The Ploughshares Monitor, www.ploughshares.ca.
 Ballentine K. and Nitzschke, H. (2005),
The Political Economy of Civil War and

Conflict Transformation, Berghof
 Forschungszentrum für konstruktive
 Konfliktbearbeitung.

- Collier, P. en Hoeffler, A. (2000),
 Greed and grievance in civil wars,
Policy Research Paper no. 2355, The
 World Bank, Washington.
 Collier, P. e.a. (2003),
*Breaking the Conflict Trap. Civil War
 and Development Policy*. The World
 Bank, Washington.
 De Soysa, I. (2000),
 The resource curse. Are civil wars
 driven rapacity or paucity? in Berdal
 M. and Malone D. (eds.), *Greed and
 Grievance. Economic Agenda's in Civil
 Wars*, Lynne Rienner, Boulder &
 London.
 Hassner, P. (1998),
 Recrudescence de la Violence: Par-
 delà le Totalitarisme et la Guerre,
Esprit (dec.), pp.19-20.
 Holmqvist C. (2006),
 Major armed conflicts, *SIPRI Yearbook
 2006*, Oxford University Press,
 Oxford.
 Kaldor, M. (2001),
*New & Old Wars. Organized Violence in
 a Global Era*, Stanford University
 Press, Stanford.
 Keen, D. (1998),
 The economic functions of violence in
 civil wars, *Adelphi Paper* (320).
 Murshed, S. Mansoob (2002),
 Conflict, civil war and underdevelop-
 ment. An introduction, *Journal of
 Peace Research* 38 (4), pp. 387-393.

Terrorism and trade

It is a truism that 9/11 changed our perception of the world. The transnational terrorist attack on the twin towers and the Pentagon made security an overriding priority. Terrorist attacks did, however, not stop: Madrid, London and Istanbul were targeted by terrorist groups. An important instrument to discourage terrorist attacks is the closing or hardening of borders. This imposes real transaction costs on travel and trade. This article builds on recent studies that empirically deal with the relationship between trade and terrorism. The available studies also provide an international comparative perspective on the impact of terrorism.

The “old” and the “new” terrorism
Transnational terrorism is a relatively new manner of warfare that should be distinguished from traditional, so to say “home grown”, nationalistic terrorism like the ETA in Spain, the IRA in Ireland or the Front de libération jurassien in Switzerland. National terrorism is well researched; it has a persistent and significant impact on economic growth rates, but its magnitude is small (Blomberg et al. 2004). This does of course not mean that terrorism does not hurt; rather the empirical regularity implies that economies tend to recover relatively quickly from a terrorist attack. By and large national terrorism has no measurable impact beyond the domestic economy with tourism as the only significant exception. Even here the impact is not strong. Frey et al. (2004) review a number of empirical studies that investigate the negative impact of terrorism on tourist

arrivals and tourism revenues in the 1980s and 1990s. Relative strong reductions happened in Spain, Austria and Greece; continental Europe as a whole lost about 2% in annual tourist revenues. Crain and Crain (2006) analyse the impact of terror on tourism for the years 1968-2002 and a much larger sample (147 countries). They find a significant negative impact only for unanticipated terrorism.

Transnational terrorism is a different breed because it increases uncertainty on a global rather than on a national scale and because it reduces trust between and within trading nations and their populations. The economic impact of trust and confidence is important and this manner of effect has been uncovered in research that includes the Dutch economy as well. For The Netherlands in the period 1973-2001, Nahuis (2001) for example showed that disastrous events such as the terrorist attack on the WTC in New York in 1993 have had a significant negative influence on consumer confidence. Trust, moreover, is an important immaterial determinant of trade as shown by Dekker et al. (2006). They analyse intra-European trade and find that a decrease in trust by one standard deviation decreases trade by almost a quarter (the effect on Foreign Direct Investment is even more pronounced). In addition to these more or less indirect effects, anti terrorist policy responses (such as tight and time consuming border controls) will increase trading costs in a direct manner. On all these accounts a reduction in international trade is to be expected and this theoretical expectation is confirmed in

the recent econometric investigations that we discuss in the next section.

Trade-terrorism correlates

9/11 has stimulated empirical research on many economic aspects of terrorism, including the relation between, on the one hand, trade and globalization and, on the other hand, terrorism. This line of research fits well into an empirical tradition of studies that seek to uncover the influence of political factors and international conflicts on foreign trade and investment flows (Van Bergeijk, 1994, provides a review). Indeed, 9/11 appears to have led to a revival of this research agenda. The new empirical studies tend to find significant and negative correlations between trade and terrorism. For a sample of some 200 countries and the period 1960-1993, Nitsch and Schumacher (2004) show that the first terrorist attack reduces trade flows by about 10 per cent. Subsequent attacks have a smaller marginal impact: a doubling of terrorist activity reduces trade on average by 4 per cent. The study of Nitsch and Schumacher does not include recent data and the influence of the new transnational terrorism may thus not be reflected in their empirical base, but their results are confirmed by studies that deal with more recent years and different subsets of countries. Blomberg and Hess (2007) find for the period 1968-1999 on the basis of a sample of 170 countries that a terrorist incident is associated with a 5% decline in bilateral trade. Fratianni and Kang (2006) in a preliminary paper that deals with the period 1980-1999 even report simulations that suggest reductions

in trade volumes for specific country pairs by 25 to 60 per cent. Still their empirical study appears to be in line with earlier findings as on average a trade reduction by some 8 per cent is estimated.

It is often assumed that globalization facilitates transnational terrorism as the increasing volumes of travel, trade and finance would make detection of illegal activities much more difficult. The only - partially - supporting evidence for this hypothesis comes from a still preliminary paper by Freytag et al (2006) that deals with about half of the thousand terrorist incidents in the period 2000-2002. They find that at low levels of trade (up to a trade-to-GDP-ratio of 45%) trade openness has a positive marginal impact on the occurrence of terrorist activity. Beyond that level more trade is associated with lower levels of terrorism. This study is, however, hampered by the fact that its dataset appears to be biased, as it does not include cases in which terrorist incidents did not occur. The only study to date with a proper research design, Li and Schaub (2004), analyzes a sample of 112 countries and the years 1975-1999 and consistently finds a negative but insignificant correlation. As such this research formally rejects the assumption that stronger globalization is associated with more terrorism. Li and Schaub (2004) explain their finding partly by the fact that globalizing economies tend to achieve higher levels of economic welfare, which in itself may provide a partial antidote against terrorism (see also Frey and Lüchinger 2003).

Impact of 9/11

The empirical studies that we discussed in the previous section do not include the impact of the most recent transnational terrorist activity. Given the terrorist threat, it is clear that a more or less free flow of people and goods can no longer be guaranteed to the full extent: perhaps the largest economic victory of terrorist activity so far. Every time the alarm goes off, the first reaction is to close down an airport, city or whatever. The results are clearly visible, but since the most recent experiences obviously have not been included in the econometric analyses, a tendency to underestimate the impact of terrorism on trade may occur.

Indeed, the economic costs of an individual case can be extremely high, both for developed nations and for the developing world. To give an illustration of the externalities involved: whereas the direct costs of the attack on the local NY economy have been estimated at \$36 billion (Bram et al. 2002), the OECD (2004) estimates the total economic cost of 9/11 at around \$ 120 billion. A large part of these costs are trade related. Walkenhorst and Dihel (2006) use estimates of changes in frictional trading costs as an input for the well-known GTAP computable general equilibrium model in order to estimate the global welfare losses that are due to less intensive international trade flows following 9/11. Their total amounts to about \$75 billion (about one percent of world trade). In absolute terms the US and Western Europe loose most. In

relative terms, however, nations in Southern Asia, North Africa and the Middle East suffer the most. The delays and cancellation of transatlantic flights earlier this year in reaction to an alert regarding liquid bombs that could not be detected by conventional methods, is also illustrative of the impact of 9/11. Disruption of transatlantic travel clearly is a response to the characteristics of the 9/11 attack. Comparable increases in the time costs of travel and transport have not been seen before on this scale.

Costs of security

Obviously, security does not come cheap. According to the OECD (2004), worldwide expenditure on private and public security services runs around \$ 120 billion and more is in the pipeline. New technologies are to be developed and more security guards, policemen or otherwise, appear to be needed (and consequently be trained in new counter terrorist technologies). Growth of the security sector could easily reach 7 to 8% on a yearly basis, thereby outpacing world wide economic growth. Consequently, the share of security outlays in the world economy is expected to increase steadily. From a welfare theoretic point of view, security expenditures constitute a dead weight loss to society. This rapidly increasing burden of “unproductive” activity adds to the costs of terrorism, which consist of the reduction of consumption and investment, a shift of resources from the private to the public sector and the resulting reductions in growth, output and income (Blomberg et al. 2004).

An economic balance needs to be struck, also because of the “natural” tendency of the public to overreact to events that are characterized by the combination of a high loss profile and a low probability of occurrence (Brück 2004). The danger is that both the occurrence of terrorism (and thus the potential damage) and the costs of its prevention are misperceived so that resources are not optimally allocated. One obvious recipe would be to require that benefits should outweigh costs. Indeed, if the wrong manner of security measures is taken then security costs might simply balloon without offering any real increase in safety at all (although perception’s might improve). As long as nothing happens one might even assume that benefits outweigh the costs, but it could easily be that security is not being delivered as efficiently as possible. In short, security policy runs a huge risk of being suboptimal.

Therefore it is no surprise that numerical values of variables that are thought to be relevant for reducing terrorist attacks appear to differ widely between countries. This is not only the case for inputs, but also for outputs (i.e. terrorist damage that has been or could have been prevented). Using a long-term historic framework, Crain and Crain (2006) for example try to econometrically determine the marginal benefits of preventing a terrorist attack. These benefits diverge substantially across nations with the OECD countries having the relatively largest payoffs. To some extent this may reflect the complexity

and interdependence of modern industrialized nations, which can obviously be hit harder (and may thus be preferred as a target), but even within the latter group substantial differences can be identified. Using basic simulation techniques, the Crains find that marginal benefits of an averted terrorist attack in Germany, France and Italy are in the range of \$1.2 billion to \$1.7 billion. This compares to \$0.8 billion in the United Kingdom and \$41 billion in the United States. Clearly, these estimates are very rough and imprecise, but they drive home the message that a one-size-fits-all-approach is likely to be inefficient. The findings of the Crains thus underscore that different levels of investment in security may be appropriate and will depend on individual country characteristics.

Some tentative conclusions

Does economic science have a message for policies that aim to increase security and reduce terrorism? It must be stressed that knowledge is still incomplete and probably not yet sufficiently robust to serve as a basis for policy advice on concrete actions. Still economics offers a number of sobering lessons. The economic rationale is to spend money on security only if marginal utility achieved is higher than for other public functions. It is, moreover, difficult to detect whether investment in security is too large and whether security is delivered in the most efficient way. In such a situation overinvestment in security may re-allocate scarce resources that could perhaps have been better used to achieve other aspects of security and

safety. To some this may seem to be a bit too much of bloodless calculus, but in the end a battle can only be won if resources are used in the best possible way and here economic analysis clearly can be of use.

The economic method can of course not answer all relevant questions. This is especially true since relevant trade-offs pertain to non-economic values and to considerations related to equity and burden sharing. An example of non-economic values relates to security's price tag of reduced freedom and privacy. Obviously this problem is in the political domain as is the distributional issue of cost and benefit sharing: do those that gain from more security also pay for those services or are these payments deferred to other groups? Economics cannot answer these questions; it can only help to find the most efficient approach given the answers.

Indeed, our discussion shows that the tools of (international) economics are useful and may inform the policy debate in yet another way. From a policy perspective international comparative estimates of the costs of terrorism help to set standards against which to judge whether further investment in security measures is optimal. Economic analysis clarifies some of the invisible costs of (counter) terrorist activities, in particular in terms of international trade. To the casual observer the 5 to 10% reduction in trade that is typically identified in empirical studies may seem to be a rather modest number. This effect, however, as Blomberg and Hess (2007) rightly point out, is larger than the

impact of many trading cost components that are presently considered to be very important by trade researchers and trade policy makers. Indeed, trade policy makers should be involved in the design of anti terrorist measures and trade researchers are well advised to take account of the impact of terrorism. ☞

Dr. P.A.G. van Bergeijk and
drs. H. Oldersma
*Working at the Directorate-general
for Foreign Economic Relations,
Ministry of Economic Affairs.*
*This article does not necessarily reflect the
opinion of the Dutch government.*

References

- Bergeijk, P.A.G. van (1994)
Economic Diplomacy, Trade and Commercial Policy: Positive and negative sanctions in a New World Order, Edward Elgar: Cheltenham
- Blomberg, S.B. and G.D. Hess (2007)
"How much does violence tax trade?,"
Review of Economics and Statistics,
(forthcoming)
- Blomberg, S.B., G.D. Hess and
A. Orphanides (2004),
"Macroeconomic consequences of
terrorism," *Journal of Monetary Economics*, pp. 1007-1032.
- Bram, J., J. Orr and C. Rapaport (2002)
"Measuring the Effects of the
September 11 Attack on New York City",
FRBNY Economic Policy Review
November, pp. 5-20
- Brück, T. (2004)
"Assessing the economic trade-offs of the
security economy", in: OECD (2004),
The security economy, Paris, pp 101-126
- Crain, N. and W.M. Crain (2006)
"Terrorized economies", *Public Choice*,
317-349
- Dekker, P. e.a. (2006)
Divers Europa, Den Haag: SCP
- Fratianni, M. and H. Kang (2006)
"International terrorism, international
trade and borders", *mimeo Indiana
university*
- Frey, B.S. and S. Lüchinger (2003)
"How to fight terrorism: alternatives to
deterrence", *Defence and Peace Economics*,
237-249.
- Frey, B.S., S. Lüchinger and
A. Stutzer (2004)
"Calculating Tragedy: Assessing the
Costs of Terrorism", *CESifo Working
paper 1341*
- Freytag, A, J.J. Krüger and
F. Schneider (2006)
"The Origins of Terrorism",
[www.econ.jku.at/Schneider/
TerrorPaperJanuar06.pdf](http://www.econ.jku.at/Schneider/TerrorPaperJanuar06.pdf)
- Li, Q. and D. Schaub (2004)
"Economic Globalization and Transna-
tional Terrorism", *Journal of Conflict
Resolution*, 230-258.
- Nahuis, N.J. (2001)
"De conjuncturele gevolgen van
rampen", ESB, pp. 800-803.
- Nitsch, V. and D. Schumacher (2004)
"Terrorism and international trade: an
empirical investigation", *European
Journal of Political Economy*, 423-433
- OECD (2004), *The security economy*, Paris
- Walkenhorst, P. and N. Dihel (2006)
"Trade impact of increased border
concerns," *International Journal of Trade*,
pp. 1-31

Globalisation and contemporary

With trade barriers being reduced through WTO negotiations and regional/bilateral trade agreements and globalisation expanding at a more rapid pace than ever, a key question arises: What impact does globalisation have on the developing world? For middle-income countries, globalisation and the creation of wealth through trade can lead to high inequalities, which in turn might create street demonstration, clashes and civil strife. For low-income countries, which in theory should gain from globalisation, it can create or prolong conflicts and insurgences.

The classical debate and contemporary development issues

Although the issue of globalisation and conflict is at the forefront of policy debates, the topic has already been extensively debated by classical scholars such as Cobden, Smith and Montesquieu. In these discussions, at least two ways were identified explaining how the expansion of international trade – broadly defined – might reduce the possibility that conflict arises, and thereby allowing freedom to flourish.

First, exchange of cultures and ideas reduces the possibility of conflict by encouraging mutual understanding, which in turn results in the development of customs, rules and conventions which can be used to manage disputes and avoid confrontations.

Secondly, increased trade increases the net cost of conflict. This is particu-

larly true as it is recognized that international trade in goods and services, factors of production, and the free exchange of ideas and cultures generates great material wealth. By creating riches, in the present and in the future, citizens from different countries and within different regions of a country, create mutual dependencies.

A related argument is that economic liberalism actually encourages democratization and peace. In the field of political science, it is accepted that democracies are unlikely to fight other democracies.

The classical arguments often focus on inter state relations (i.e. between states), while many modern conflicts are considered intra state conflicts (i.e. within states). Key issues with regard to these latter kinds of conflicts are the “greed” approach (self enrichment, economic growth, wealth creation by conflict), while the “grievance” approach focuses on rebellion that is “justified” (human right abuse, socio-and economic exclusion, etc.). Globalisation can lead to an explosion that is arising from socio-economic inequalities. Without addressing income inequality, political repression and pre-existent ethnic/religious tensions, economic policies will be unable to ensure sustainable peace, which in itself will have negative effect on trade and wealth creation.

This is of particular relevance as globalisation leads not only to higher inequality within countries, but also exposes countries to fluctuations on

conflicts: Can they work in tandem?

international commodity markets, where prices can increase and decrease rapidly. What makes matters worse, is that the countries that are exposed to high levels of fluctuations in commodity prices are the countries that lack the capacity to absorb negative shocks or which, when prices are high, are used by the government as “windfall” revenues to address social-economic issues within its country. Often, “windfall” profit revenues are squandered by highly corrupt officials at all levels of government, as is the case in many African countries and most notable in Nigeria, which is the main oil exporter of Africa, while at the same time having a Human Development Indicator (HDI) ranked 158 out of 177. However, when commodity prices drop, and economic recessions are created, then this could create civil strife. This was the case in Vietnam a few years ago when coffee prices dropped, coffee plantations closed and local indigenous Vietnamese lost their livelihood and launched demonstrations. The reaction of Vietnamese Government was to crack down on these dissidents, who subsequently fled to neighbouring Cambodia.

Negative economic shocks can also “trigger” civil strife when financial markets are liberalized and can have severe impact in the real sector. This in turn, can lead to a substantial economic downturn, which often leads to budgetary cuts that hurt the disadvantaged and disenfranchised in society. This was the case in many Asian countries during the global financial crisis of 1996. The

financial crises led to the introduction of austerity measures that included, among others, the abolishment of food subsidies. It was in these circumstances that street protesters challenged the dictatorship of Suharto and created civil unrest in the whole of Indonesia. Another example is Argentina with the financial crises of 2000 that also led to civil strife although it did not lead into the breaking of constitutional order in this country.

With the “grievance” approach it is critical to emphasize that perception can be a powerful tool to mobilize individuals who are discontent, irrespective of the fact if everybody gains on an absolute level from globalisation. If the expansion of trade leads to an increase in national income on an aggregated level, it is more likely that this will result in higher inequality levels during the “take-off” period. As demonstrated in a practical manner in China, the direct effects of economic growth lead, amongst others, to an increase in land values, which in turn are confiscated for semi-legal reasons from farmers. Although independent political organizations are repressed in China, civil discontent, as manifested by riots and demonstrations in the countryside, are on the rise due to an unequal division of wealth between rural and urban residents. That this is an issue of state stability is evident from the situation in Nepal, where rural based Maoist rebels use the socio-economic exclusion as their “motivating credo” to fight for a just world.

The effects of globalisation on conflict countries

Once a conflict, rebellion or insurrection has erupted, be it justified or not, an organizational structure is needed to ensure sustainability of this organization over the period of conflict. Such a structure needs, besides an ideological foundation, also economic resources to survive. During the cold war, the two superpowers ensured that there were sufficient financial resources to support guerrilla warfare in many developing countries, particular in Africa. Once the cold war ended, and the financial resources were cut, these groups had to survive by “exporting” products. Often this meant diamonds and gems, as in the case of Sierra Leone, or tropical hardwood as in the case of Liberia and Cambodia. In the case of the Taliban in Afghanistan it is the opium trade. What these products have in common is that they are low in capital intensity, easy to transform and to transport. Therefore, they can be exported with relative ease to any potential buyer around the world. Globalisation, and increase in international trade, has led to a situation whereby there will always be a willing buyer for these products. It is only natural to say that the exploitation of these products is not sustainable and only warlords reap the benefits of this trade. The revenue of this “export” is used too often to buy small arms and ammunition. In this manner low intensity conflict and rebel movement are sustainable over decades, as is evident from conflicts in Angola, Sierra Leone, Myanmar and Laos.

Since the beginning of 2000 several “corporate citizen” initiatives have been launched by the private sector to ensure that products from developing countries benefit people, instead of funding warlords or financing corrupt officials.

A first example is the Kimberley process, which certifies diamonds so as to ensure that they do not fuel conflict further in Africa. From a marketing perspective this is important, as diamonds are sensitive to image with Western consumers.

A second example of “corporate citizenship” would be the Transparency Initiative, in which the extracting mining and oil industries pledge to publish the amount of funds they transfer to governments in developing countries. The positive effects of this initiative are felt in Nigeria. More importantly these kinds of measures enhance transparency and accountability with the host governments and are key ingredients in fighting corruption.

A third example is known as the “Equator principles”. These are a set of voluntary codes of conduct on funding by banks projects that meet minimum socio and environmental standards. These codes of conduct were introduced in 2003 under the aegis of the International Financial Cooperation, the private sector arm of the World Bank. Almost 80 percent of the commercial banks have adopted these guidelines.

What these corporate initiatives have in common is that they have a degree of monopoly or oligarch monopoly market structure, which on the one hand helps

enforcements of the code of conduct, and on the other hand ensures a minimum reward for introducing these measures.

With these corporate citizen initiatives western policymakers thought that public private partnerships could solve the worst excesses of globalisation by avoiding feeding of socio-economic discontent in developing countries as well as financing warlords around the world. At the same time, the private sector thought that with an oligarch monopoly market structure they would be able to exert a minimal “control” over their products and services. However, the recent emergence of China on the global commodity and banking market has changed this equation. China has demonstrated that it is willing to buy commodities and invest as a means to secure commodity resources for its own ever-expanding domestic market. As China is not willing to adopt these corporate initiatives, the economic foundations are undermined. Moreover, the success of China as an economic powerhouse has weakened the moral foundation of corporate citizenship as many leaders in developing countries are convinced that the future of their countries is not necessary to address socio-economic and democracy issues but to focus solely on expansion of business.

Conclusion and policy implications

It is clear that globalisation and the ever increase of trade volumes will enhance wealth around the world, but

that the benefits of this, in particular in the first phase, will only accrue to a small group of people. This leads to high levels of inequalities, which in combination with a weak state sector, incapable of redistributing wealth, could increase political tensions, and if it is badly managed, lead to insurgencies and civil wars. To address these issues, international policymakers focused on improving public private partnerships, such as “corporate citizens”, while donor countries could strengthen state capacity to redistribute wealth, notably by supporting the health and education sector.

The introduction of China into the world market has changed the above mentioned equation as this country does not support corporate citizenship, neither the idea that poverty should be reduced through state intervention, but rather through increase in business. This approach is often supported by government leaders in developing countries and could lead to additional civil strife in conflict sensitive countries in Africa, Latin America and the Middle East.

The conclusion is that globalisation could have both a negative and a positive effect on internal conflict and civil wars around the world. To ensure that globalisation will indeed provide opportunities for developing for both middle-income countries and conflict sensitive countries, a new development paradigm is required. This should focus on ensuring that the benefits of globali-

sation are distributed in an equitable manner so that political discontent does not create armed insurgent movements. In addition, in countries where civil wars are already raging, it is important to limit financial opportunities of warlords.

To materialize this new development paradigm, the following policy issues are required to be addressed:

- A renewed emphasis on universal values, such as on the universal declaration of human right and other United Nations conventions as well as the International Labour Organization (ILO) conventions on minimum labour standards and rights. This would highlight the universality of labour norms and that these norms are independent from the origin trading countries and should ensure positive effects of trade to the society at large.
- Strengthen civil society within developing countries to advocate social issues so that these topics will be driven by a bottom-up approach in these countries. This would avoid situations whereby corporate citizenship is necessary to promote sustainable development in developing countries by a top-down approach. As such, developing countries would have their own citizens demand minimum labour and environmental standards.
- Engage China and other middle income emerging countries, and underline the importance of equitable development, as this will create stability, which would benefit all trading partners including themselves.

This incentive might create willingness amongst Chinese companies to pursue sustainable development policies in other developing countries. This could be easier than it sounds, as China is becoming a major provider of high-quality peacekeeping forces around the world with soldiers to be found in Haiti, Liberia, Lebanon and Congo. It therefore has a direct stake in avoiding conflicts around the world. An entry-point to address conflict related trade issues could be the African-China Cooperation forum, which focuses on enhancing commercial relations.

With these measures, globalisation as well as a growth in international trade could contribute to a stable world, which would benefit everybody. ☺

Richard Schiere.

Working at the United Nations in New York on public administration, development and conflict issues. He is also pursuing a Ph.D. at CERDI in France on decentralization and the dynamics of poverty in China.

Trade conflicts: where do they

When two parties freely decide to embark in a relationship, of whichever nature, logic would suggest that they stand to gain from it; otherwise they would not start it in the first place. When such logic is applied to international trade, it implies that both countries (i.e., importer and exporter) are better off when they exchange goods and services than when they do not. Obviously, the free will of nations is a necessary condition, but apart from it, it is relatively easy to show (and formally prove) that all countries gain from international trade. In other words, under general conditions it can be shown that international trade is a positive-sum game where both sides win.

Since it is reasonable to assume that nations (people) are free to trade with the partner country (exporter) they prefer, free trade would seem to be the optimal scenario to maximize welfare. Indeed, free trade is always better than autarky (i.e., the situation when a country does not trade at all). This statement is not novel: David Ricardo praised the benefit of international trade based on comparative advantage in the early nineteenth century. The theory of comparative advantage states that a country should produce and export the goods in which its relative cost advantage is greatest in comparison to other countries. Because it is relative cost advantage that matters, every country

(even the least developed) has a comparative advantage in producing something. This statement is quite counterintuitive as it shakes the belief of many people in the importance of absolute cost advantage (i.e., being more efficient than another country). In fact, the theory of comparative advantage is, at the same time, one of the most important and most misunderstood theories in economics. As the 1970 Nobel Laureate in Economics Paul Samuelson once said “That it is logically true need not be argued before a mathematician; that it is not trivial is attested by the thousands of important and intelligent men who have never been able to grasp the doctrine for themselves or to believe it after it was explained to them.”

Although economists are known to disagree about most things¹, they would agree that free trade is a desirable outcome. With such a unanimous chorus, why are virtually all countries in the world restricting trade? In other words, if simple logic and formal economic analysis concur on the benefits of free trade², then what is the origin of the conflict that makes it impossible for countries to agree upon a trade liberalization deal? Taking the current multilateral round of negotiations (i.e., the Doha Round) of the World Trade Organization as an example, such conflicts must also be quite pervasive. Started in November 2001, the Doha Round is on the verge of collapse although it is widely recognized that it could bring significant gains especially

originate?

to developing countries. Not only would such gains be lost if the Doha Round will not be completed, but there is a general fear that further steps to reduce multilateral trade barriers will be jeopardized and put on hold for a possibly long period of time.

Again then, what is the origin of conflicts in international trade? If it is not because of contrasting objectives between countries, the obvious conclusion is that frictions within a given country form the basis of the arguments that put countries (i.e., their governments) on the opposite side of trade disputes. Also in this case, economists agree! In many (most?) cases, the gains derived from international trade are not equally shared among the citizens of a country: some people lose and some gain although the total gains are larger than the total losses (as said before, trade is a positive-sum game). Still, even a layman would conclude that these internal conflicts would disappear if, in some way, the gains from trade would be redistributed within a country in order to reach an equitable distribution. But the fact that trade conflicts are common is an indirect proof that such transfers from winners to losers do not take place, or at least not in a systematic or sufficient way. On this point, standard economic theory is not of much help since it would prescribe to use fiscal policy to address the problem: tax the winners and transfer resources (i.e., provide subsidies) to the losers. In this sense, economics would exclude the use

of trade restrictions (e.g., import tariffs) to redistribute resources since they would be more inefficient than a set of well-designed taxes.

In order to reconcile real world events with the economic theory we need to invoke political (in a very broad sense) arguments. We need to consider models of political economy to understand the roots of the problem. Political economy is the early name for the discipline of economics but it now refers to the field, within economics, that studies the interaction between political processes and economic variables and how the equilibrium is determined by the influence of the former. In particular, political process has to be understood in a very general sense and it encompasses a variety of situations: elections, governments' actions, politicians' behavior, role of institutions, interest groups' formation and actions, etc.

It will not come as a surprise to anyone that politics shapes the world, but it may be puzzling that well-established economic tenets (e.g., free trade) are reversed by political influences. International trade, and trade policy in particular, is a primary example of the interplay between economics and politics. However, there is a clear parallel between economic and political reasoning: as the famous trade economist Paul Krugman ("A Reply," *Peace Economics, Peace Science and Public Policy* 2, 1995) puts it "trade politics is primarily about conflicts of interest within rather than between nations." Again, conflicts

within the country seem to be the real source of trade conflicts.

But which sort of political processes can result in protectionism and trade conflicts between countries? An example can probably illustrate the (economic and political) forces at work. Imagine a surge in imports of a certain good... let's say shoes. Obviously, imports increase because there are people willing to buy these specific products when given a choice among different models and brands. Therefore, we can conclude that these customers are better off when given such a choice (i.e., they gain from international trade) either because of lower prices, better quality, variety of models or a mix of these reasons. However, the domestic production of shoes will (most likely) be hurt as consumers prefer imported goods. A decrease in the domestic production of shoes will result in job losses for that sector. Here we see the unequal distribution of the gains from trade; still, economic theory tells us that the total gains for the consumers are larger than the losses (i.e., unemployment). What could a policymaker do to fix this problem? Simplifying the matter a bit, we can consider two alternative policies: **Option 1:** increase taxes in order to subsidize the people that lost their job because of the surge of imports (possibly to learn skills that make them employable in other sectors). Since there are gains from trade, on average consumers will still be better off after paying the higher taxes.

Option 2: impose import tariffs so that fewer imports enter the country. In this way, fewer people will be unemployed and there will be tariff revenue for the government, which can be used for public expenditure. However, consumers will be paying higher prices for shoes and, overall, some gains from trade are lost because of the distortion of international prices.

What should policymakers do? In many occasions, real world politicians opt for the second option sparking trade conflicts that at times even lead to trade wars between countries. There are various political economy reasons for this choice but two deserve particular attention: electoral motives and interest group pressures. Imagine the following two electoral slogans: “If you vote for me I will increase taxes in order to compensate those people that lose out from increased competition from abroad” and “If you vote for me I will increase import tariffs to protect workers from competition from low wage countries which are stealing our jobs.” Clearly, the second slogan is more appealing especially when during electoral campaigns it is difficult to discuss highly technical issues. It is also easy to blame other countries and appeal to the heart of voters in picturing job losses and their social consequences. Instead, it is difficult to convince voters of the benefit of increasing taxes, although such a policy is welfare improving!

The other explanation (i.e., interest group pressures) for the policymakers’

choice depends on the fact that the unequal distribution of the gains from trade also mirrors an unequal representation of interests in the political arena. Higher imports at cheaper prices benefit consumers, which are plenty and politically unorganized. Instead, those suffering from trade are more likely to be organized along industry lines (e.g., industry associations). This makes a huge difference because industries can make themselves heard in the policy circles. In this sense, they are able to influence policy outcomes while consumers do not have such preferential access to politicians. In other words, politicians are under pressure from interest groups that represent companies and/or workers in specific sectors and lobby in their self-interest. This lobbying activity may take different forms: providing information, general support from the members, (legal) financial contributions, etc. In itself, there is nothing wrong in trying to influence politicians since they represent the people. However, the problem is that some groups are better organized in this respect than others (e.g., consumers’ associations are usually more fragmented and do not dispose of the necessary financial means to establish an efficient lobbying structure).

The political economy story just outlined takes on an even more interesting twist when trade policymaking in the European Union is analyzed. Theoretically, trade policy is administered at a supranational level under the guidance of the Trade Commissioner,

currently Mr. Peter Mandelson. However, decisions must then be accepted by a majority of Member States and this is where conflicts arise. In this case, though, there are not only conflicts between different groups within a country but also between countries within the EU. This institutional setup reinforces the political economy channels to explain trade policy. It also adds some understanding of the bargaining that takes place between Member States.

The recent case of antidumping duties on shoes from China and Vietnam is a clear example of the peculiarity of EU policymaking. In particular, antidumping duties are imposed in order to eliminate the effects of dumping (i.e., dumping occurs when an exporter sells cheaper in its exporting market than in its home market). In this particular case, in May 2005 a European footwear association filed a case against Chinese and Vietnamese producers blaming them of selling shoes in the EU at prices lower than in the origin country. The European Commission imposed preliminary duties in March 2006, which sparked all sort of reactions within and outside the EU. Foreign producers and associations of European consumers strongly criticized the measures while European producers found them to be even too low to stop the surge of imports from China and Vietnam. Clearly, this reflects the usual conflict. However, what makes this case interesting is that Member States had a hard time in deciding about the imposition of final antidumping duties.

The deadline was at the beginning of October and until the very last moment the simple majority to pass a decision either way did not materialize.³ Two blocks of countries had formed (and some were undecided). Northern countries headed by Sweden were against protectionist measures while Mediterranean countries headed by Italy pushed for tough tariff measures. The two blocks were aligned along a typical consumers versus producers split with the Northern block representing the former and Southern countries, where most shoes producers are located, the latter. Still, there are consumers also in the South of the EU!

This added layer of political economy leaves space for all sorts of deals... Few days before the deadline, the United Kingdom seemed to change its original position in favor of antidumping duties in return for Italy's support of Britain opt-out from the EU regulation on working hours. However, at the very last minute Cyprus announced its support for import restrictions limited to a maximum of three years. There is no insight on the sort of deal that Cyprus may have been able to negotiate with the countries that desperately wanted these antidumping measures but it would be naïve to believe that there was no "exchange" of favors. And this is definitely a peculiar aspect of EU policymaking where a country with less than a million citizens casts the deciding vote when it comes to adopting restrictions that affect all EU citizens!

Conclusion

In conclusion, trade conflicts originate within countries. In the case of the EU, these conflicts are then mirrored into conflicts between countries. Still, consumers may help diffusing such conflict if they were more attentive of the political decision-making that takes place in their country and in the EU. And voters should pay more attention to the substance of policy proposal than to catchy slogans. ☞

Dr. Maurizio Zanardi

*Assistant Professor in the Department of
Economics at Tilburg University and
member of CentER*

Notes

- 1 As the joke goes "If you line up all the economists in the world end to end, you still won't reach a conclusion."
- 2 Theoretically, a country that is able to influence world price would gain by restricting trade since they would be decreasing the relative price of their imports with respect to their exports. Still, this scenario does not provide a strong reason to impose trade barriers because of the difficulty of calculating what the optimal tariff would be and because of possible retaliation from other countries.
- 3 The temporary measures would have been dropped if a decision were not reached.

An earlier edition of this article was published by VITE Bulletin, October 2006.

Dr. Strangelove

Ik ben een kind van de Koude Oorlog. In mijn jeugd viel de wereld uiteen in twee kampen: het vrije Westen en het Oostblok. Er was ook een Derde Wereld, maar die telde niet echt mee.

Het grootste pluspunt van de Koude Oorlog was dat hij zelden heet werd, althans op ons continent. De slagenwisselingen bleven ver weg, in Korea en Vietnam, en kernwapens werden niet ingezet. Verder leverde de Koude Oorlog ons geweldige innovaties in lucht- en ruimtevaart, wapens en ICT. En natuurlijk een van mijn favoriete films, Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb, met Peter Sellers in drie hoofdrollen.

Die film, van Stanley Kubrick, laat de risico's zien van het principe van de Mutually Assured Destruction (MAD) dat aan de wedloop tussen de supermachten ten grondslag lag. Die wedloop creëerde het vermogen om de gehele mensheid een keer of vijf te vernietigen. Je hoeft geen econoom te zijn om je af te vragen of het niet met wat minder toekon.

Dr. Strangelove kwam begin 1964 uit, ruim een jaar na de Cuba-crisis. Weer een jaar later promoveerde Wim Duisenberg op de economische gevolgen van ontwapening. Hij becijferde dat ontwapening de productie in ons land op korte termijn met 2,2 procent (bij ongewijzigd beleid) respectievelijk 0,5 procent (met compenserend beleid) zou verlagen. Op langere termijn zou het vrijkomen van 99.000 man defensiepersoneel de structurele groei kunnen verhogen met 0,2 procentpunt. Daarmee vulde de latere Bankpresident het inzicht van Keynes aan dat de vrede wordt gediend met het van regeringswege doen graven van kuilen.

Een kwart eeuw later, in 1989, viel de Berlijnse muur en kon de ontwapening beginnen. Dat gelukkige feit stelt ons nu in staat om een brede maatschappelijke kosten-batenanalyse van die Koude Oorlog te maken. Sommige kostenposten zijn gemakkelijk te meten, zoals de defensie-uitgaven die na 1989 sterk omlaag konden ('vredesdividend').

Lastiger meetbaar maar niet minder wezenlijk zijn de (alternatieve) kosten van de langjarige deling van Europa. Zoals het om politieke en strategische redenen langjarig onbenut laten van voordelen van de internationale arbeidsverdeling. De stormachtige toename van het handels- en dienstenverkeer met Midden-Europa heeft alle kenmerken van een inhaalslag. De Pool die vroeger de Oder-Neissegrens moest bewaken, kan nu zijn diensten aanbieden als loodgieter. Dat lijkt mij pure welvaartswinst.

Het einde van de Koude Oorlog heeft door de afschaffing van de dienstplicht ook de nationale arbeidsverdeling verbeterd. Voor de betere specialisatiemogelijkheden betaal je wel een prijs. Vroeger leerden jongens van verschillend pluimage met elkaar samenwerken in het leger. Dat integratievehikel missen de Jannen en Ahmeds van tegenwoordig. Maar om daarvoor de militaire dienstplicht weer in te voeren, voert wat ver. ☹

Marko Bos

Plv. directeur Economische Zaken, SER